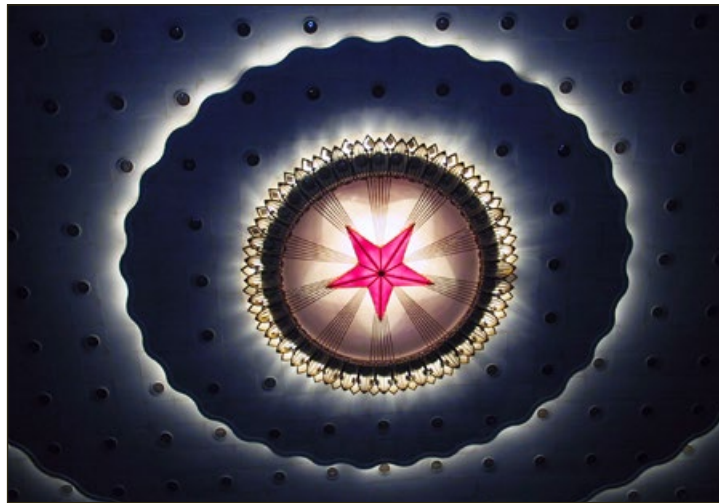

KOMMENTAR: GORDANA MALEŠEVIĆ

Tema Kina och Norden

Norden omvärderar sin relation till Kina

Takbelysningen i Folkets stora sal, kommunistpartiets och statsmaktens plenisal vid Himmelska fridens torg i Beijing.

Foto Gordana Malešević.

Den 1 oktober 1949 utropade Mao Zedong Folkrepubliken Kina. Maktövertagandet avslutade enligt Kinas kommunistiska parti (KKP) ett århundrade av imperialistisk förnedring, inre stridigheter och krig. Modernisering gavs högsta prioritet. Till en början tjänade Sovjetunionen som modell, men en växande önskan att modernisera utan diktat utifrån ledde till en brytning 1962. Kring sekelskiftet myntade KKP uttrycket ”socialism med kinesiska särdrag” och presenterade en plan för en större internationell roll. Bägge målsättningarna återfinns i den nuvarande partiordföranden, tillika presidenten, Xi Jinpings vision

för landet.¹ I sin programförklaring deklarerar Xi KKP:s totala maktinnehav och befäster enpartistatens ambition om mera globalt inflytande. Befästandet av enpartistaten finns även i säkerhetslagen som antogs 2015, då Xi suttit halva tiden av sin första mandatperiod på presidentposten. I lagen är KKP:s monopol på den politiska makten explicit omnämnt som en del av den nationella säkerheten. Dessutom likställs nationens säkerhet med KKP:s kontroll

¹ Se *Nya Argus* nummer 7–8/2021 (<http://www.kolumbus.fi/nya.argus/2021/7-8/gordana-malesevic-inhemskt-missnoje-nyaargus-7-8-2021.pdf>).

över medborgarna och nationen. Samma år som säkerhetslagen antogs lät myndigheterna arresteras hundratals människorättsadvokater², feminister³ och andra människorättsförespråkare⁴ i välorganiserade och landsomfattande tillslag.

En begränsning till två mandatperioder på presidentposten infördes av Deng Xiaoping för att stabilisera det politiska landskapet efter diktatorn Mao Zedong. Men efter en osedvanligt kort beredning röstade den lagstadgade församlingen, nationella folkkongressen, 2018 igenom en grundlagsändring som avlägsnar begränsningen på presidentens mandatperioder. Om Xi ska få förnyat förtroende avgörs vid KKP:s 20:e kongress i oktober.

”Socialism med kinesiska särdrag” och en plan för ett större globalt inflytande ingår även i partiets tredje och senaste resolution, antagen i november 2021. I den framställer KKP en nationalistisk berättelse om ett Kina som för första gången i modern tid har vunnit kampen om modernisering och vitalisering.

Stormakten Kina utmanar den USA-ledda världsordningen

Kina har således lämnat Deng Xiaopings era av politisk reform och öppenhet och Hu Jintaos ambition att ha goda relationer med andra länder och är nu en stormakt – med allt tydligare totalitära inslag – på den globala scenen. Landets ekonomiska, militära och politiska agenda marknadsförs aktivt som ett legitimt alternativ till den USA-ledda världsordningen.⁵

Både den kinesiska statsmakten och USA:s regering har infört sanktioner mot amerikanska res-

pektive kinesiska politiker och använt handelspolitiken, däribland bojkott av varor, som ett verktyg i sin utrikespolitik. Den kinesiska statsmakten har dessutom tillämpat vad som närmast kan kallas gisslandiplomati som del av sin utrikespolitik.⁶ Huawei ekonomichef Meng Wanzhou blev arresterad i Kanada 2018 och riskerade att utlämnas till USA. Den kinesiska statsmakten svarade med att godtyckligt frihetsberöva två kanadensiska medborgare som befann sig i Kina och anklaga dem för spioneri. Åtgärden fungerade. 2021 nådde Kanadas regering och Kinas statsmakt en överenskommelse: Meng återbördades till Kina, medan de två kanadensiska medborgarna återbördades till Kanada. Till följd av maktkampen mellan Kinas statsmakt och USA:s regering har även andra länders regeringar erfarit olika former av påtryckning från bägge parter.⁷

Västerländska demokratier sätter en finansdriven ekonomisk tillväxt i första rummet

Utvecklingen i Kina har med andra ord gått i en annan riktning än majoriteten av politikerna i västvärlden förutspådde. Den politiska mångfald och demokratisering av statliga institutioner, däribland rättsväsendet, som George H.W. Bush (republikan och amerikansk president 1989–1993) och Göran Persson (socialdemokrat och svensk statsminister 1996–2006) hävdade skulle komma i spåren av samarbete med den kinesiska staten och de privata kinesiska företagen, har uteblivit.

Det fanns i Norden verksamma statsvetare och journalister som tidigt höjde ett varningens finger och menade att marknadsekonomi och ekonomisk tillväxt inte nödvändigtvis går hand i hand med politisk mångfald och rättsstatsprincipen, men deras analyser gavs sällan plats i ledande traditionella media. Det som gavs (oproportionerligt stor) plats var de kontrakt och vinster som demokratier och privatägda företag i väst kunde få och fick samt att en kinesisk kvinna tack vare omställningen till marknadsekonomi blev en av världens rikaste personer.

2 <https://www.utrikesmagasinet.se/analyser/2018/december/manniskorattsjurister-frihetsberovas-i-kina-om-de-utovar-sitt-yrke/>

3 Se den omarbetade versionen av ”Konfucius, feminister och den politiserade sexismen i Kina” (*Nya Argus* nummer 5–6/2018): http://www.kolumbus.fi/nya.argus/2022/6/Konfucius_feminister_Kina.html

4 Se ”Vi är rädda, vi är modiga, vi kommer att fortsätta att försöka”, *Nya Argus* nummer 11/2021.

5 <http://www.kolumbus.fi/nya.argus/2020/10-11/gordana-malesevic-kinesiska-massovervakningssystem-nyaargus10-11-2020.pdf>

6 <https://www.nytid.fi/2022/02/unikt-tillfalle-att-rubba-xis-stallning/>

7 Se ”Nytt läge i relationen mellan Kina och Nya Zeeland”, *Nya Argus* nummer 10/2021.

Parallellt med omställningen till marknads-ekonomi i Kina genomgick länder inom OECD (Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling, mellan i första hand regeringar i industri-länder med demokrati och marknadsekonomi) en omställning till en finansdriven tillväxtmodell. När Carl Bildts (Moderata samlingspartiet) minoritetskoalitionsregering tillträdde 1991 i Sverige ansåg den att staten ”bör undanröja hinder för tillväxt”. Den finansdrivna tillväxtmodellen resulterade först i bolagisering och sedan i privatisering av offentligt ägd infrastruktur som el och telefoni, till att företagen såldes till såväl inhemska som utländska aktörer, och även till fragmentering av bland annat el- och telemarknaden. Under detta århundrade har en del av den tidigare offentligt ägda infrastrukturen i Sverige till viss del eller i sin helhet förvärvat av kinesiska privata och statligt ägda företag. Därutöver har China General Nuclear Power Corporation (CGN), ett kinesiskt statligt ägt kärnkraftsbolag, gjort mångmiljardinvesteringar i svensk vindkraft – i Piteå (Europas största landbaserade vindkraftspark), Bollnäs, Gällivare och Ljusdal. Av all investering som har gjorts i ny vindkraft i Sverige mellan 2017 och 2022 är CGN inblandat i nästan en femtedel.

Enligt svenska Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) finns en rad risker med utländska direktinvesteringar i samhällsviktig verksamhet: risker för minskad yttre och inre säkerhet, skada på nationell samhällsviktig verksamhet och skada på landets ekonomi. Det finns även ett antal egenskaper och omständigheter hos investerare som man behöver beakta: nationalitet, ägarstruktur, sektordominans, grader av demokrati och mänskliga rättigheter samt graden av antagonism gentemot Sverige och med Sverige nära förbundna stater. FOI menar bland annat att det finns kinesiska investeringar i företag i Sverige som behandlar stora mängd data, som kan användas som underlag för Kinas nationella tillväxtstrategi.

Nordiska politiker ignorerar riskerna

Den kinesiska staten har, liksom USA och några andra länder, även byggt för den digitala framtiden, och då menar jag inte 5G-nätet på land, utan under-vattenskablar. Ett exempel är ett samarbetsprojekt

med franska statens företag Orange. Det kinesiska privatägda Huawei har byggt stora delar av den infrastruktur som går från Kina över Pakistan, Djibouti och Egypten till Marseille i Frankrike och vidare i Europa. Projektet, som kallas ”Peace”, leder digital trafik mellan Kina och Europa och ingår i Kinas ”digitala sidenväg”. Huawei har även lagt digital infrastruktur i Östersjön, på uppdrag av Cinia. Enligt Cinias hemsida ägs företaget till 77,528 % av finska staten, 11,236 % av Finlands största privata arbetspensionsförsäkringsbolag Ilmarinen och till 11,236 % av Pohjola, försäkringsbolag för privat- och företagskunder. Uppdraget att bygga en ”digital sidenväg från Asien till Europa, via Ryssland och Finland” fick Huawei i mars 2016. Den ska ”koppla ihop Finland med Tyskland genom kablar i Östersjön” och, enligt Ari-Jussi Knaapila, VD för Cinia, ”erbjuda ett snabbt, tillförlitligt och högkvalitativt nätverk över hela Europa”. Detta visar att Finland inte endast tillåtit utländska direktinvesteringar i strategiskt känslig verksamhet, utan även gett kinesiska företag i uppdrag att bygga samhällsviktig infrastruktur. Detta har skett eftersom Finlands regeringar tills nyligen inte låtit säkerhetstjänsten ha någon avgörande roll i frågor som rör digital infrastruktur, utan sett den digitala infrastrukturen först och främst som en teknisk fråga. Därtill lät man bygga en direkt järnvägslinje för godståg mellan Kouvola i Finland och Xian i Kina, genom avtal mellan kinesiska staten, Kouvola Innovation Oy (som ägs av staden Kouvola) samt ryska och kazakiska företag. Detta samarbete ingår i den kinesiska statens ”Ett bälte, en väg”-initiativ⁸, inom vilket den kinesiska staten än idag är den enda parten med full insyn i merparten av projekten⁹. Järnvägslinjen invigdes 2017.

Kinesiska staten agerar på alla politiska nivåer i Norden

De nordiska exemplen visar att samarbetet med kinesiska aktörer spänner över många politikområ-

8 <https://www.nytid.fi/2019/04/president-xis-koncept-for-eurasion/>

9 <https://www.ui.se/utrikesmagasinet/analyser/2020/sep-tember/kina-hjalper-serbien-att-bli-mer-auktoritar/>

den, rör både inrikes- och utrikesfrågor, och att den kinesiska staten agerar på alla politiska nivåer¹⁰ i de nordiska länderna. Enpartistaten bevakar även regionala politiska fora. I sitt svar på mina frågor gällande Nordiska ministerrådets samarbete med Kina skriver Thomas Blomqvist, Finlands minister för nordiskt samarbete (den 18 februari) att

”Kina visat ett stort intresse för ett ökat samarbete med ministerrådet. 2017, i samband med att den dåvarande generalsekreteraren för ministerrådet, Dagfinn Høybråten, besökte Kina, enades ministerrådet och Kina om ett gemensamt pressmeddelande¹¹ med avsikt att vidareutveckla samarbetet på ett antal olika områden, som entreprenörskap, hållbar utveckling, forskning och people-to-people kontakter. Uppföljningen av pressmeddelandet har under de senaste två åren begränsats av coronapandemin.”

Hur Nordiska ministerrådets och ländernas bilaterala samarbete med Kina kommer att se ut framöver återstår att se. Det vi vet är att den nuvarande kinesiska ledningens inrikes- och utrikespolitik har resulterat i att Kina idag har få vänner bland de stora ekonomierna¹², att Kina är världens största handelsnation, att Kinas ekonomi haltar på grund av statsmaktens totala nedstängning av mega-städer och regioner under pandemin samt att statsmakten behöver visa på en stark ekonomi vid KKP:s kongress i oktober – då den politiska falang som har drivit igenom reformer i grundlagen som avlägsnat begränsningen på presidentens mandatperioder kommer uppmana delegaterna att rösta för en ny mandatperiod för Xi Jinping.

Parallellt med att nordiska lokal- och rikspolitiker fortsatt att föra en politik där ekonomisk tillväxt varit högprioriterad och den finansdrivna tillväxtmodellen möjliggjort för främmande makt att investera i strategiskt känslig verksamhet, har nordiska företagare samt forskare och universitet inlett eller utökat samarbeten med kinesiska motparter. Detta

trots att analytiker och journalister redan 2015 varnade för att den kinesiska statsmakten går i en värdekonservativ och totalitär riktning, att den akademiska frihet som fanns i Kina kring millennieskiftet inte längre existerar och att forskningssamarbete kan utgöra en risk för den akademiska friheten. Och trots att säkerhetsanalytiker konstaterat att kinesiska investeringar i infrastruktur är direkt kopplade till Kinas nationella säkerhetsintressen och går att använda som påtryckningsmedel samt varnat för konsekvenser av Kinas och USA:s kamp kring den digitala infrastrukturen. Det vill säga, varnat företagare och politiker för att göra landet beroende av en infrastruktur som kan stängas ned och/eller användas som påtryckningsmedel av en främmande makt. Dessutom har politiker och företagare inte tagit enpartistatens användande av skarp makt – som desinformation, hot, infiltration och manipulation för att påverka beslutsfattande och den allmänna opinionen i Norden – på tillräckligt allvar. Den finanspolitiska prioriteten har varit dominerande till den grad att många nordiska lokal- och rikspolitiker ignorerat varningarna och blundat för verkligheten, vilket fått till följd att flera nordiska länder har varit och till viss del fortfarande är illa rustade för den kinesiska statsmaktens maktutövande.

Nordiska regeringar blir vaksamma i frågor som rör Kina

Långt ifrån alla ekonomiska påtryckningar och hot från officiella representanter har offentliggjorts, men vi vet till exempel att Feng Tie, Folkrepubliken Kinas ambassadör i Danmark, hotade den färöiska premiärministern Bárður Nielsen med att den kinesiska staten inte skulle gå vidare med det frihandelsavtal som förhandlades, och även se över sin stora import av lax från Färöarna, om inte Nielsen såg till att den färöiska regeringen anlidade Huwei för utbyggnaden av landets 5G-nät. Detta avslöjades i december 2019 då journalisten Anne Winther och Simon Kruse vid den danska dagstidningen *Berlingske* tack vare en ljudinspelning kunde belägga påståenden om hot.

När EU 2021 införde sanktioner mot en del kinesiska politiker – till följd av systematiska kränk-

10 Se ”Östeuropeiska länder skapar avstånd till Kina”, *Nya Argus* nummer 12–13/2020.

11 <https://tinyurl.com/2p9crw56>

12 <https://www.nytid.fi/2021/12/b3w-kommer-mota-samma-utmaningar-som-kinas-sidenvags-initiativ/>

ningar av mänskliga rättigheter i Xinjiang¹³ – svarade den kinesiska statsmakten med sanktioner inte enbart mot politiker utan även mot flera europeiska forskningsinstitut och forskare.

I och med att Norden blev en arena för den kinesiska statsmaktens ekonomiska påtryckningar har de nordiska politikerna, om än i olika takt, gått från entusiasm till vaksamhet. I dag tycks majoriteten av dem förstå att forskningssamarbeten med kinesiska aktörer kan leda till begränsningar i den akademiska friheten och att andra maktens investeringar i infrastruktur kan utgöra en risk för nationens säkerhet. Politikerna har börjat fråga sig hur de ska bemöta de kinesiska investeringarna och de kinesiska företagens närvaro i Norden, och även se de privata kinesiska företagen som ett potentiellt hot mot det egna landets säkerhet. I rapporten *”Nordic partnership choices in a fierier security environment: Towards more alignment”*¹⁴ undersöker nordiska forskare vilka områden som danska, finska, norska och svenska regeringsmedlemmar identifierar som främsta säkerhetsutmaningar och främsta samarbetspartners, samt inom vilka områden de ser potentiellt nordiskt samarbete. Forskarna kommer fram till att de fyra ländernas rikspolitiker går mot en samsyn på det globala säkerhetsläget i frågor som gäller bland annat EU, Nato och Ryssland. Ingen av de fyra ländernas regeringar ser Kina som ett militärt hot för Norden, däremot betecknas den kinesiska statens ökade intresse för och närvaro i Norden som problematisk.

Finland ser över främmande maktens påtrycknings- och påverkansutrymme

De nordiska regeringarna försöker nu hitta den rätta balansen mellan ekonomiska aspekter och säkerhet i frågor som rör världens näst största ekonomi – Kina. Våren 2021 inledde Finlands utbildningsdepartement en översyn av sina riktlinjer för forskningssamarbeten och andra samarbeten inom universitets- och högskolevärlden som finansieras av främmande makt. I december publicerade de-

13 <https://www.ui.se/utrikesmagasinet/analyser/2020/december/skarpt-politik-mot-uigurerna/>

14 Utrikespolitiska institutet i Oslo, 2021; se www.nupi.no.

partementet rekommendationer för forskningssamarbeten med utländska aktörer. Och i regeringens försvarsrapport från september 2021 nämns den kinesiska statsmaktens påverkansmetoder för första gången som en säkerhetsangelägenhet.

Mot denna bakgrund har jag bett några nordiska sakkunniga att med avstamp i samtiden blicka in i framtiden.

Andreas Bøje Forsby bidrar med ”De nordiska länderna vänder Kina ryggen”. Han forskar om Kinas utrikes- och säkerhetspolitik vid Danska institutet för internationella studier och är gästforskare vid Nordiska institutet för Asienstudier i Köpenhamn.

Enligt officiell finsk statistik 2021 stod kinesiska investeringar i Finland för 5 % av alla utländska direktinvesteringar under 2020 – efter Sverige som stod för 27 %, Nederländerna för 17 %, Luxemburg för 15 % och Norge för 7 %. **Mikael Mattlin** är docent och universitetslektor i statskunskap vid Åbo universitet. Han har varit professor i statskunskap vid Åbo universitet samt professor i Kina-studier vid Helsingfors universitet. Mattlin bidrar med ”Kinesiska investeringar nagelfars nu även av finländska myndigheter”.

Ryssland är fortfarande den bäst rustade arktiska staten, sett till antal isbrytare, baser, arktiskt tränade trupper med mera. Stormakten USA började intressera sig på allvar för Arktis kring 2018, när Kinas närvaro i området började väcka uppmärksamhet. **Sanna Kopra** bidrar med ”Kinas arktiska sidenväg har gått i stå”. Hon är seniorforskare vid Arktiska centret vid Lapplands universitet i Finland och leder projektet China’s Arctic Policy and the Changing Security Dynamics in the Arctic.

”Kinas försök att påverka utvecklingen hotar Nordens demokratiska fundament” är den sista artikeln inom temat Kina och Norden. I den har jag skrapat på ytan av hur den kinesiska staten använt skarp makt i de nordiska länderna.

Artiklarna finns även publicerade på *Nya Argus* hemsida.

GORDANA MALEŠEVIĆ

temaredaktör för detta nummer, oberoende analytiker och journalist, med fokus på Kina och Sydkorea och en pol.mag. i botten.

23.5.2022